



KELAM

12. SINIF

Dinin Anlaşılmasında Farklı Yorumlar

EŞ'ÂRÎLİK ve MÂTURİDÎLİK
(Ehl-i Sünnet Mezhepleri)

İslam Medeniyeti'nde İLİM (Bilimsel Düşünce)

- *Çok yönlü ve sistemli düşünmek,
- *Bilgilerin ilişkilendirilmesi, yorumlanması,
- *İlimler-Disiplinler arası değerlendirme yapılması,
Hikmet-Felsefe, Akâid, Fıkıh, Tasavvuf, Tefsir, Hadis, Tarih, Dinler Tarihi
Mezhepler Tarihi, Sosyoloji-Antropoloji, Psikoloji, Hukuk, Ekonomi, Siyaset Bilimi
- *Düzenli **tekrar, yeni bilgiler/fikirler ile tanışmak,**
- ***Aklın**(İrade-Zihin), **Kalbin**(His-Duyguların), **Bedenin / RUH'un 'Vahiy iklimi'**
inanç atmosferi, ibadet-iyilik, değerler-erdemler ve faydalı bilgi ile beslenmesi.

İslam Medeniyeti'nde İLİM (Bilimsel Düşünce)

- *İslam, **medeniyet dinidir**, (*Medine= şehir, medeniyet*)
- *İslam, **ilim dinidir**, (*İlim, sanat, kabiliyet, İlk âyet: 'Oku!' ilkesi*)
- *İslam, **fıtrat dinidir**, (*İnsanın Aklına, Kalbine, Bedenine / Ruhuna hitap eder,*)
- *İslam, **varlığa anlam katar**, *Hayatı her yönüyle kuşatır ve canlı tutar.*
- *İslam, **insanın kendisiyle, çevresiyle ve Rabbi ile olan ilişkisini güçlendirir.** İnsanı '**Yeryüzü iklimi**'nden **Gökyüzü iklimi**'ne taşır,
- *İslam, **tevhid dinidir**, 'İslam, insanları **birliğe, huzura, barış'a davet eder.**
- *İslam, **insanı** hem **dünya'da mutlu eder**, hem de **sonsuz mutluluk yurdu Ahiret'e hazırlar.**

İnsanın Düşünen Varlık Olması: İslam düşüncesinde meydana gelen ihtilaflar ve kelami tartışmaların ortaya çıkışını hazırlayan sebeplerin en başında ve temelinde insan gerçeği yatmaktadır. İnsan düşünen, akleden ve ilahi hitaba muhatap bir varlıktır. İnsanın bu özelliği, fikir ihtilaflarını meydana getiren tüm diğer sebeplerin de kaynağıdır. Dolayısıyla insan var oldukça çok tabii olarak farklı düşünme, anlayış ve yorumlar da olacaktır.

B

NOT EDELİM

Yorum Farklılıklarının Başlıca Sebepleri

- ✓ Dinî Metinlerin Lafızlarından ve Anlamlarından Kaynaklanan Sebepler
- ✓ Hilafet Meselesi ve Siyaset
- ✓ Müslümanlar Arasındaki İç Savaşlar
- ✓ İslam'ın İnsanlara Tanıdığı Fikir ve Vicdan Hürriyeti
- ✓ Yabancı Din, Kültür ve Medeniyetlerin İslam Dünyasına Etkisi
- ✓ İnsanın Düşünen Varlık Olması

Yabancı Din, Kültür ve Medeniyetlerin Etkisi: Fetihlerle hızla yayılan İslam, bir yandan kökleşme sürecini devam ettirirken, diğer yandan da o dönemin üç büyük medeniyetleri olan Mısır, Roma ve Sasanî medeniyeti ile yüz yüze gelmiştir. Yeni medeniyetler, yeni inançlar ve yeni kültürlerle tanışan Müslümanlar bu coğrafyalarda yaşayan insanlara İslam'ı anla-

tırken karşılaştıkları sorular ve sorunlardan dolayı hem onları etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir. Bu da beraberinde Müslümanlar arasında yeni tartışmaları ve farklılaşmaları getirmiştir.

Bu tartışmalar özellikle Allah'ın (c.c.) sıfat ve isimleri, kader ve hür irade, Allah'ın (c.c.) kelamı, Allah'ın (c.c.) görülmesi gibi konular etrafında şekillenmiş ve bu durum Cebriye, Kaderiye ve Mutezile gibi mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

İslam'ın İnsanlara Tanıdığı Fikir ve Vicdan Hürriyeti: İslam'ın akla sınır koymaması, ısrarla insanın düşünmesini, aklını kullanmasını istemesi, mezheplerin doğuşunda etkili faktörlerden biridir.





İslam'ın insana tanıdığı fikir ve ifade hürriyeti özgür düşüncenin önünü açmıştır.

İslam'ın İnsanlara Tanıdığı Fikir ve Vicdan Hürriyeti: İslam'ın akla sınır koymaması, ısrarla insanın düşünmesini, aklını kullanmasını istemesi, mezheplerin doğuşunda etkili faktörlerden biridir.

İslam, dinin temel prensiplerine aykırı olmamak kaydıyla her türlü düşünceye ve yoruma müsaade etmiştir. Bu düşünce ve ifade hürriyeti, bu özgür ortam birçok dinî yorumun ortaya çıkmasının önünü açmıştır.

Kur'an'ın birçok ayeti okumayı, düşünmeyi, böylece hakikati, gerçek ve doğruyu bulup kabul etmeyi emreder. Bu durum, düşünen insanın düşündüğünü açıkça ifade etmesinin de emridir. İnsanın düşünüş ve anlayışlarının birbirinden farklı olabileceği, bu sebeple de değişik neticelerin ortaya çıkacağı muhakkak olduğuna göre ihtilaf kendiliğinden var olacak demektir.⁵ Ancak unutulmamalıdır ki Kur'an-ı Kerim'i tanımak, anlamak ve doğru bir şekilde yorumlayabilmek belirli düzeyde İslami ilimler bilgisi gerektirir. Dolayısıyla İslam dininin inanç ve ibadet konuları ile ilgili hüküm ortaya koyma tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerin belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde yapıldığı takdirde isabetli olacaktır.

4. İtikadi ve Siyasi Yorumlar

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnanç ve siyaset, insan hayatını etkileyen en önemli unsurlardandır. İnanç, insanın manevi ve ruhsal yönüne hitap ederken, siyaset toplumsal yaşantısını düzenler. Bu ikisi beden ve ruh, etle tırnak, madde ile mana gibi iç içe olmuş ve tarihten beri sıkı ilişkide bulunmuş iki gerçekliktir.

İslam Düşüncesinde 'EŞ'ÂRÎLİK'

4. İtikâdî ve Siyasi Yorumlar

***İnsan** toplumsal bir varlıktır.

***İnanç** ve **siyaset**, insan hayatını etkileyen en önemli unsurlardandır.

*İnanç, insanın manevi ve ruhsal yönüne hitap ederken,
Siyaset toplumsal yaşantısını düzenler.

İnanç ve **siyaset**, beden ve ruh, etle tırnak, madde ile mana gibi iç içe olmuş ve tarihten beri sıkı ilişkide bulunmuş iki gerçekliktir.

İtikâdî ve Siyasi Yorumlar

Başlıca İtikadi Mezhepler

Ehl-i Sünnet

(Vahiy iklimi, Kur'ân ve Hadis-Sünnet)

- Selefiyye
- Eş'âriyye
- Mâturidiyye

Ehl-i Bid'at

(İslam öncesi örf-âdetlerin etkisi)

- Hâricilik
- Mürcie
- Şiâ
- Mu'tezile
- Cebriyye

NASS

Dinî metinlerin (Âyet, Hadis-Sünnet)
anlaşılması, yorumlanması, uygulanması

Ehl-i Sünnet

Vahiy + Akıl (Re'y, Te'vil)

Selefiler: Sadece Vahiy (Akıl, yorum te'vil yok)

Eş'âriyye: Vahiy + Akıl (Nakil önemli)

Mâturidiyye: Akıl + Vahiy (güncellik, yorumlar önemli)

Ehl-i Bid'at

(İslam öncesi örf-âdetlerin etkisinde olan akıl)

Sosyal, ekonomik ve siyasi iklimin etkisinde

Ehl-i sünnet'in genel görüşleri⁶ :

- ✓ Allah vardır, birdir, eşi benzeri yoktur ve O'na mahsus sıfatlar vardır.
- ✓ Allah, her şeyin yaratıcısıdır.
- ✓ İman, dil ile ikrar ve kalp ile tasdikten ibarettir.
- ✓ İman ve amel birbirinden farklıdır. Amel imanın bir parçası değildir. İnandığı hâlde dinin emir ve yasaklarını yerine getiremeyen kimse haramları helal saymadıkça dinden çıkmaz.
- ✓ İnsanlar hür irade sahibidirler ve yaptıklarından sorumludurlar.
- ✓ Allah her topluma peygamber göndermiştir. Hz. Muhammed peygamberlerin sonuncusudur. Ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Onun peygamberliği evrenseldir, tüm cihana şamildir.

- ✓ Kur'an Allah'ın vahyidir ve Allah'tan geldiği gibidir, değişmemiştir.
- ✓ İnsanlar öldükten sonra tekrar diriltileceklerdir. Cennet ve cehennem haktır, el'an yaratılmışlardır. Allah ahirette müminler tarafından görülecektir.
- ✓ İlk dört halifenin hilafet sırası; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali şeklindedir.
- ✓ Bir mümine kâfir demek doğru değildir. Ehl-i kible (namaz kılan bir kimse) tekfir edilemez.

Ehl-i sünnet, ana bünyeyi temsil etmektedir ve diğer mezheplerin genel dinî hareketten kopmalarından sonra geride kalan çoğunluğun ortak adı olmuştur. Bu sebeple prensipleri de daha kapsamlı ve daha kuşatıcı bir özellik taşımaktadır.

Ders Tekrarı **İtikâdî ve Siyasi Yorumlar**

Selefiyye

Selef-i Mütakaddimîn

(İlk dönem Selefîler)

Selef-i Müteahhirîn

(Son dönem Selefîler)

-**İlk dönem Selefi âlimleri** konuları genel ifadelerle açıklamakla yetindikleri hâlde,

-**Sonraki dönem Selefi âlimler** ise detaylara önem vermiştir.

İtikâdî ve Siyasi Yorumlar

Başlıca İtikadi Mezhepler

Ehl-i Sünnet

(Vahiy iklimi, Kur'ân ve Hadis-Sünnet)

- Selefiyye
- Eş'âriyye
- Mâturidiyye

Ehl-i Bid'at

(İslam öncesi örf-âdetlerin etkisi)

- Hâricilik
- Mu'tezile
- Mürcie
- Cebriyye
- Şiâ

4.1.2. Eş'arilik

İmam Eş'arî 873 tarihinde Basra'da doğmuş, kırk yaşına kadar Mutezile mezhebine bağlı kalmıştır. Mutezile'nin görüşlerini doyurucu bulmadığı için bu mezhepten ayrılmış, Ahmed b. Hanbel'in izinden giden hadisçilere katılmış ve daha sonra Eş'arîliğin öncüsü olmuştur.

İmam Eş'arî eserlerinde başta Mutezile olmak üzere, bidat mezheplerini reddetmiş, Yüce Allah'ın ezelî sıfatları bulunduğunu kabul etmiş, inanç konularında akla değer vererek ayet ve hadislerin yanında akli delilleri de kullanmıştır. Eş'arî'nin inanç metodu, kendisinden sonra gelen kelamcılar tarafından da devam ettirilmiştir.



İmam Eş'arî Irak'ın Basra şehrinde doğmuştur.

Eş'arîliğin bazı görüşleri:

- ✓ **İman:** Eş'arî kelimcilerinin çoğunluğuna göre iman Hz. Peygamber'i, vahiy yoluyla Allah'tan (c.c.) alıp tebliğ ettiği ve bize kadar sağlam yöntemlerle ulaşan hususlarda kalben tasdik etmekten ibarettir. Eş'arî başta olmak üzere Beyhakî ve Beyzâvî gibi bazı âlimler ise kalpteki tasdikin dille ifade edilmesini de şart koşmuşlardır.
- ✓ **Marifetullah (Allah'ın bilinmesi):** Akıl hiçbir şeyi vacip kılamaz. Akıl, Allah'ı (c.c.) bulabilecek güçte bile olsa Allah'ı (c.c.) bilmek dinen vaciptir. Aklen inanmayı zorunlu kılacak bir durum söz konusu değildir. Şeriattan, dinden haberi olmayan insan, hiç bir şeyden sorumlu değildir.
- ✓ **Nübüvvet (Peygamberlik):** Nübüvvet için erkek olmak şart değildir. Kadın da peygamber olabilir.
- ✓ **Güç Yetirilemeyen Şeyle Teklif:** Allah'ın (c.c.) insanın gücünün dışında kalan bir şeyin yapılmasını emretmesi ve kullarını bununla mükellef tutması caizdir. Ama böyle bir durum vaki olmamıştır.
- ✓ **Şefaât:** Şefaât haktır ve kıyamet günü gerçekleşecektir.
- ✓ **Rü'yet (Allah'ın görülmesi):** Yüce Allah'ın (c.c.) ahirette müminler tarafından gözle görülmesi mümkündür ve görülecektir.¹⁰

EŞ'ÂRÎYYE ÂLİMLERİ

Eş'arîlik; Bâkılânî (ö. 403/1013), Cüveynî (ö. 478/1085), Gazzâlî (ö. 505/1111), Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Teftâzânî (ö. 792/1390) ve Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 816/1413) gibi âlimler sayesinde Ehl-i sünnet'in güçlü bir ekolü olarak devam etmiştir. Eş'arîlik daha çok Mutezile'ye karşı tez olarak doğmuştur. Mutezile'yi reddetmek için aynı yöntemi kullanan Eş'arî bilginler zamanla yoruma (tevil) daha çok yer vermişlerdir. Zaman zaman da kelamda yenilikler ve değişiklikler yapmışlar, kelam ilmini felsefeyle rekabet edebilecek bir güce kavuşturmışlardır. Eş'arîlik daha çok Mısır, Irak, Suriye, Kuzey Afrika ve Endonezya'da yayılmıştır.

EŞ'ÂRÎLİK

Eş'âriyye'nin görüşlerine dâir başlıca **kaynaklar**, bu mezhebe mensup olan âlimlerce kaleme alınan eserlerdir. Bununla birlikte sadece Eş'ariyye'yi konu alan eserler de yazılmıştır.

-İbn Asâkir'in *Tebyinu Kezibi'l-Mufteri*,

-Ebu Azbe'nin *er-Ravzatu'l-behiyye*,

-Şeyhülislâm Esad Efendi'nin *Risale fi'htilafati'l-Maturidi ve'l-Eş'ari* (İstanbul 1287) bu eserlerden bir kısmıdır.

4.1.3. Maturidilik



“...Rabbim! İlmimi arttır” de.’ (Tâhâ suresi, 114. ayet.)

duğu bir çevrede yaşamış olan Maturîdî'nin Te'vilâtü-'l-Kur'an ve Kitabu't-Tevhid isimli eserleri bize kadar ulaşabilmiştir. O, 944 yılında yine Semerkant'ta vefat etmiştir.

Akaid konusunda Ebu Mansûr Muhammed b. Mahmud el-Maturîdî'nin (ö. 333/944) görüşlerini benimseyenlerin oluşturduğu Ehl-i sünnet mezhebine Maturîdiyye denilir.

İmam Maturîdî yaklaşık 852 yılında Özbekistan'ın Semerkand şehrinin bir köyü olan Maturid'de doğmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İmam Maturîdî'nin eserleri incelendiğinde onun kelam, mezhepler tarihi, fıkıh usulü ve tefsir alanlarında otorite olduğu görülür. Ehl-i sünnetin temel prensiplerini hem ayet ve hadis hem de akli delillerle savunmuş olan Maturîdî özellikle Mutezile ve Şia'nın görüşlerini reddetmiştir. Hanefi mezhebine bağlı insanların bulun-

Maturîdîlik ayet ve hadislerle birlikte akli da dinin anlaşılması için gerekli bir temel kabul etmiştir. Maturîdiyye bazı konularda daha akılcı davrandığından Eş'ariyye ile Mutezile arasında yer almış irade, kader, hüsün-kubuh, hikmet vb. konularda akli önceleyen bir tutum sergilemiştir. İmam Maturîdî, İmam Ebu Hanife'nin akaid konusunda koyduğu prensipleri açıklayıp geliştirdiği için Ebu Hanife'nin İmam Maturîdî üzerinde ciddi bir etkisi vardır. İmam Maturîdî'den sonra bu mezhebin gelişmesine Hakîm es-Semerkindî (ö. 342/953), Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî (ö. 493/1100), Ebü'l-Muîn en-Nesefî (ö. 508/1115), Necmeddin Ömer en-Nesefî (ö. 537/1142), Nureddin es-Sabuni (ö. 580/1184), Kemaleddin ibni Hümam (ö. 861/1457) gibi âlimler ciddi katkılarda bulunmuştur. Maturîdîlik daha çok Türkiye, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Çin, Hindistan ve Pakistan'da yayılmıştır.

Maturîdîliğin bazı görüşleri¹²:

- ✓ İman; dil ile ikrar, kalp ile tasdikten ibarettir.
- ✓ Amel imandan bir cüz değildir. Allah (c.c.) Kur'an'da bu ikisini ayrı kullanmıştır.
- ✓ İnsanın akıl yoluyla Allah'ın (c.c.) varlığına ulaşması mümkündür.
- ✓ Kur'an Allah'ın (c.c.) kelimidir; kelim Allah'ın (c.c.) zatı ile beraber olan ezeli bir sıfattır. Ancak Kur'an harfleri ve sesleri sonradan yaratılmıştır.
- ✓ İnsanın fiillerini Allah (c.c.) yaratır, insan kesb eder. İnsan bütün fiillerinden sorumludur.
- ✓ Mürtekib-i kebire (büyük günah işleyen kimse) günahı helal saymadıkça dinden çıkmaz.
- ✓ Allah(c.c.), ahirette görülecektir. Fakat biz bunun keyfiyetini bilemeyiz.

MÂTURÎDÎLİK

Mâturîdiyye'nin görüşlerine dâir başlıca **kaynaklar**;

-İmam Maturîdî'nin bize ulaşan eserleri: **Te'vilâtü-'l-Kur'an**
Kitabu't-Tevhid

-Nureddin es-Sabuni'nin **el-Bidaye fi Usuli'd-Din**

-Ömer en-Nesefî'nin **Akaidu'n-Nesefi**

-Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin **Teb siratu'l-Edille ve et-Temhid li-Kavaidi't-Tevhid**; adlı eserleri Maturîdiyye mezhebinin temel eserleridir.

Hazırlayan
Hasan KAYA